

Святослав ПИЛИПЧУК

ІВАН ФРАНКО — ДОСЛІДНИК НЕКАЗКОВОЇ ФОЛЬКЛОРНОЇ ПРОЗИ

У статті представлено комплексний аналіз здобутків І. Франка на ниві наукового осягнення жанрів неказкової фольклорної прози (легенди, перекази та оповідання). Розглянуто різні аспекти пошуків дослідника у зазначеній царині: дефініція, диференціація, походження, тенденції розвитку та особливості побутування, функціональні потенції, художньо-виражальний арсенал, принципи фіксації та публікації, рецепція у контексті споріднених уснословесних генологічних одиниць. Наголошено на низці продуктивних ідей ученого, зокрема акцентовано на успішній апробації у студіях сучасних фольклористів Франкових засадничих положень щодо вивчення народного оповідного репертуару.

Ключові слова: неказкова фольклорна проза, легенда, оповідання, переказ, диференціація, дефініція, апокрифічна література, чудесний елемент, історизм.

© С. ПИЛИПЧУК, 2012

Жанри фольклорної прози (особливо неказкової) досить пізно стали об'єктом пильного зацікавлення науковців. Чітке усвідомлення необхідності дослідження, збагнення значного евристичного потенціалу творів фольклорної прози з'явилося у другій половині XIX ст. Щоправда, попри зрозуміння актуальності та нагальності такого типу праць, українська фольклористика тривалий час не могла запропонувати значної кількості якісно виконаних студій, які давали різноаспектний аналітичний розбір народних легенд, переказів і оповідань. Одним із перших, хто розпочав теоретичне обґрунтування доконечності таких студій і власною науковою практикою демонстрував фаховий розбір прозових жанрів усної словесності, був Іван Франко. Дослідження неказкової фольклорної прози стало невід'ємним компонентом фольклористичних студій ученого. Він належав до невеликої когорти тих науковців, які з належним рівнем теоретичної аргументації підійшли до вивчення цього важливого сегмента усної словесності. Франко спрямовував зусилля на публікацію легенд, переказів і оповідань, їх систематичне уведення у науковий обіг, при цьому намагався давати належний коментар до оприятлених зразків, артикулюючи перспективні напрями студіювання матеріалу та частково вирішуючи задекларовані проблеми.

У статті «Огляд праць над етнографією Галичини», мовлячи про тенденції розвитку фольклористичних зацікавлень у першій половині XIX ст., І. Франко з прикрістю констатував, що систематично в поле дослідницької уваги потрапляли народні пісні, а фольклорну прозу «покинуто на боці» [15, с. 265]. Лише в 60-х рр., зауважує учений, починають, хоч ще й дуже мляво, заповнювати цей важливий компонент уснословеснознавства. Зокрема, з помітніших галицьких видань автор «Огляду» згадує збірку «Bajki, fraszki, podania, przyslowia i pieśni na Rusi» «історика-дилетанта» Садока Баронча з 1863 р., основу якої склали «оповідання, казки, анекдоти та приповідки» [15, с. 265]. Щоправда, з наукового погляду видання мало мінімальну вартість, адже пропонувало матеріал «записаний з пам'яті і перекладений на польську мову» [15, с. 265]. До слова мовити, на недостатній опрацьованості неказкової фольклорної прози, зокрема легенд, наголошував і М. Грушевський, твердячи, що тривалий час велика «байдужість виявлялась до... легендарної творчості, що старалась опанувати релігійні мотиви,

піддані церковними і нецерковними кругами, які проводили між народну масу той різnorodний синкретичний релігійно-легендарний матеріал, що збирався на Україні» [4, с. 6—7].

У 70-х рр., коли на фольклористичну ниву вийшла ціла когорта нових трудівників, уснословесна проза почала здобувати щораз більший плацдарм: з'явилося усвідомлення нагальності збирання і студіювання цієї вельми багатой ділянки народної творчості, у нечисленних фахових виданнях помітними стали публікації окремих зразків. Окрім видатних фольклористів, які мали якнайширше коло наукових інтересів, з'явилося чимало не дуже знаних діячів, що працювали у вузькому річищі вивчення одного жанру, чи однієї теми (фіксація та теоретичне осмислення). До числа тих, хто зосередив зусилля на збиранні західноукраїнських «заг локальних» (народних прозових неказкових творів) Франко зачислив Сабата та Г. Нікоровича.

Розгорнуту публікацію українського легендарного матеріалу Франко розглядав як важливий крок для провадження якісних досліджень, адже був переконаний, і, зрештою, доводив фактами, що аналітичний розбір українських зразків проле нове світло на вирішення питання встановлення втрачених першоджерел, міжнародної мандрівки відомих мотивів, принципів їх національної рецепції, ідеологічного перерформатування підставових творів.

Відчуваючи визрілу потребу фіксації народних оповідних жанрів, особливо легенд, Франко докладав максимум зусиль, аби консолідувати змагання незначного числа небайдужих. Для налагодження конструктивного діалогу учений використовував різні засоби: це і систематичні звернення на шпальтах популярних часописів, і аргументовані «напучування» в усних бесідах із зацікавленою молоддю, і наполегливі листовні нагадування друзям і колегам. У Франковому епістолярії знаходимо чимало прохань «доставчати» оригінальні записи фольклорної прози. У листі до Уляни Кравченко (січень 1895 р.) у період інтенсивної праці над журналом «Життя і слово» він писав: «Чи Ви не могли б мені з уст своїх знайомих селян і селянок записати дещо до рубрики «Із уст народу»? Особливо до відділу легенд пожадано б мені було якнайбільше причинків...» [16, т. 49, с. 14]. Таких «пожадань» було чимало. Приміром, у епістолі до М. Рошкевич ще від 14 серпня

1878 р. знаходимо схоже прохання: «Найліпше, якби-сте позаписували слово в слово оповідання деяких жінок про власне життя (Анни або др.) так само про господарювання їх, про бійки, одним словом про тисячні дрібні факти щоденного сільського життя. Записуйте, кілька мож, власними словами оповідаючи і все без розбору, — най вам ніякий факт не видається пустим або мало вартним: іменно не раз найменший факт, найменша фраза може бути цінним матеріалом до психології і судженнях о речах у люду» [16, т. 48, с. 100].

Франкове усвідомлення доконечної потреби розширити «залоговий капітал» легенд через їх систематичну публікацію остаточно пододало статус декларативного після того, як дослідник органічно увів чимало нових зразків у рубрику «Із уст народа» на сторінках «Життя і слова»¹. Фольклористичну стратегію Франка логічно було продовжено у виданнях Етнографічної комісії НТШ. За діяльної участі голови комісії невтомний В. Гнатюк упорядкував два томи «Галицько-руських народних легенд», що побачили світ як XII і XIII томи (загалом 440 зразків) «Етнографічного збірника». До речі, до першого тому корпусу В. Гнатюка увійшло чотири Франкові записи. У передмові до видання тридцятидворічний фольклорист, підкреслюючи діяльну участь старшого колеги у підготовці збірника, писав: «...Вважаю також своїм обов'язком зложити щиру подяку д-ру Ів. Франкови не тільки за користоване його бібліотекою, але й за цінні вказівки та ради, які він часто уділяв мені» [3, с. XI].

У «Відозві до збирачів фольклору» 1904 р. Франко, звертаючись до кореспондентів, які мали намір записувати народні легенди, висловлював клопотання ретельно простудіювати згадані томи «Етнографічного збірника», аби декілька разів не дублювати аналогічний матеріал, а звертати увагу виключно на нові зразки. Загалом, Франко наполегливо скеровував усіх небайдужих до «справи збереження усно-

¹ Аналізуючи Франкові записи народних легенд на сторінках «Життя і слова», В. Сокіл запропонував класифікувати їх на такі тематичні групи: «1) про створення світу («Бог і біда», «Спірка Бога з чортом при творенню світа»); 2) про тварин, де пояснюється їх походження чи особливості («Відки взялися пчоли», «Чому каня просить дощу»); 3) про всесвітній потоп («О потопі і однорозі»); 4) про Ісуса Христа і святих («Ще дещо про Христові муки», «Святий Валентій» та ін.)» [13, с. 958].

словесного скарбу докладно ознайомитися із основними працями на полі фіксації та коментування народної легендарної літератури».

Під час аналізу текстів легенд Франко покликався на авторитетні видання «Труды этнографическо-статистической экспедиции в Западнорусский край» (т. I) П. Чубинського та «Малорусские народные предания и рассказы» М. Драгоманова, залучав праці інших фольклористів. Звернення до студій попередників у Франка не випадкове, адже він вважав, що кожен учений зобов'язаний повною мірою врахувати досвід старших колег, обміркувати їхні ідеї, вивчити той матеріал, який вони ввели у широкий обіг, а вже тоді вибудовувати власні концепції теоретичного осмислення жанру, випрацьовувати методику якісної публікації «свіжих» зразків чи невідомих варіантів популярних творів.

Спостереження І. Франка щодо принципів класифікації неказкової фольклорної прози чимало дослідників визнавало новаторськими, такими, що розпочали новий етап осмислення народної епіки. Учений запропонував перехід від недосконалого предметно-тематичного до нового розподілу «за літературними формами». Попередній предметно-тематичний критерій, як зазначив В. Давидюк, «був прийнятним на зорі фольклористики, коли головне завдання полягало у фіксації матеріалу. Тому він цілком задовольняв тогочасні потреби» [6, с. 17—18]. Наприкінці ХІХ ст. розпочався новий етап розвитку науки про фольклор, який був зорієнтований не лише на фіксацію уснословесних матеріалів, а й передбачав його наукову оцінку, ґрунтовне теоретичне вивчення. Франко один із перших відчув потребу зміни орієнтирів і долучився до активних перетворювальних процесів у напрямку збагнення секретів народної творчості, пропонував зразки якісно нових студій, закладаючи підвалини молодій науці фольклористики.

Авторитетні науковці доречно наголошують, що саме Франкові належить провідна роль у виробленні зрозумілих критеріїв розмежування легенд, переказів і народних оповідань. Чітко вловлені своєрідні жанрові ознаки генологічних одиниць неказкової фольклорної прози Франко неодноразово артикулював у своїх працях, де засвідчував проникливе розуміння концептуальної різниці між творами з обсягу народної оповідної літератури. Глибоке проникнення у внутрішню сутність цих жанрів можна

пояснити не тільки філігранною технікою теоретичного збагнення досліджуваного матеріалу, а й багатолітнім практичним досвідом ученого, який систематично записував прозові форми народного слова, спостерігав і «відчував» контекст їх побутування, розмірковував над об'єктивними критеріями упорядкування і систематизації різноформатних зразків. Така органічна єдність теоретичного та практичного «сканування» фольклорного матеріалу у дослідницькому арсеналі Франка максимально сприяла формулюванню виважених, підкріплених переконливими аргументами, думок щодо жанрової природи зразків неказкової фольклорної прози. Непоодинокі заяви сучасних дослідників (Р. Кирчів, М. Чернопиский, В. Сокіл та ін.) про те, що ті засадничі принципи розмежування легенд, переказів і оповідань, які запропонував ще наприкінці ХІХ ст. голова Етнографічної комісії НТШ, і досі не втратили актуальності та значущості, є промовистим свідченням проникливості Франка-фольклориста.

Дещо глибше аналізуючи пропоновані механізми диференціації народної оповідної літератури, В. Сокіл наголосив на тому, що для Франка центральним розмежувальним критерієм між легендою та переказом був не лише ступінь достовірності, який, зрештою, надзвичайно важко встановити, а й те, що легенда відображає «християнські вірування» у форматі дивовижних оповідей, перекази ж є «народними творами про історичні особи, події, місцевості незалежно від міри домислу» [13, с. 956].

Російський дослідник К. Чистов, підкреслюючи труднощі розмежування жанрів фольклорної прози, відзначив, що намагання науковців навести лад у цьому питанні призвели до того, що «склався специфічний розрив між теоретичною і практичною (дескриптивною) системами диференціації жанрів» [18, с. 44]. Власне Франко належав до небагатьох, що ще задовго до появи численних теоретичних інтерпретацій у питанні диференціації неказкової фольклорної прози, намагався подолати цей «розрив» і максимально достосувати рефлексії науковців до практичного досвіду жанроподілу у «живій традиції».

У різноформатних дослідженнях (від енциклопедичного визначення до розлогої монографічної студії) про народну легенду автори завжди наголошують на фантастичному елементі, який наскрізно пронизує твори цієї формації, і є вагомим аргументом

під час їх жанрового означення. Наприклад, автор вступної статті до книги «Легенди та перекази» із серії «Українська народна творчість» О. Дей зазначав, що «критерієм визначення жанрової приналежності прозових творів... є ступінь достовірності зображень, характер відношень до дійсності, або, іншими словами, питома вага істинного, реального, можливого чи, навпаки, — вигаданого, фантастичного й неймовірного. Перше є атрибутивною домінантою переказу, друге — легенди» [7, с. 7]. Франко також запевняв, що елемент чудесного належить до обов'язкових атрибутів легендового репертуару. Попри те, що учений визнавав домінуючу роль вигадки² у легендах, він досить несподівано розгортав дискусію про їх історизм і переконував, що зразки жанру цілком реально розглядати як «історичні документи», щоправда не забув при цьому зазначити, що «робиться се в іншому значенні і в іншій мірі, ніж з іншими документами» [16, т. 34, с. 21]. І далі, розшифровуючи оте «інше значення» й «іншу міру», писав: «Вона [легенда. — С. П.] свідчить про певні вірування, певні етичні чи духовні ідеали, часто лише про існування певної традиції в якійсь краю або певної тенденції в якійсь верстві або суспільстві. Вона — документ, написаний таємним образним письмом, виробленим і усвяченим віками, яка дуже часто значить зовсім не те, що показує текст, читаний буквально» [16, т. 34, с. 21]. Відтак, за Франком, правильне прочитання «укритого змісту» легенди вимагає належної підготовки, оволодіння законами і правилами «таємного образного письма». Адже нерідко навіть дуже кваліфікованим дослідникам складно виокремити елементи історичної правди, яких, як писав М. Грушевський, «важко домацати-ся під густим покровом легенди», які «не могли пробитися через густі парості, що покрили дійсні факти і заслонили їх далеко привабливішими і вибагливішими подробицями» [5, с. 244].

Франко вивчав легенди з досить виразним історичним підґрунтям, які, щоправда, під тиском фан-

тастики жанру децю втратили первісно закладений інформативний заряд. В об'єктиві наукової уваги дослідника опинялися легендові матеріали часів Хмельниччини. Їх учений студіював максимально ретельно, аби не повторювати помилок попередників, що брали за чисту монету повідомлення, обійняті фантастичним серпанком. З аналогічною проблемою стикнувся М. Грушевський. З'ясовуючи особливості постановки історичних легенд періоду визвольних змагань XVII ст., автор «Історії України-Руси» спробував збагнути, які культурні напластування брали участь у їх формуванні. З цього приводу у статті «Одна з легенд Хмельниччини. Хмельницький і Линчаївці» він писав: «Памфлет і сатира, панегірик і повний пієтизму апотеоз, народна поезія і псевдонауковий домисел, псевдокласичний риторизм і чисто літературна, романтична творчість доносили і докладали різні подробиці до сеї півреальної історії і в результаті заплели дійсну Хмельниччину такою густою сіткою різнобарвних легендарних подробиць, що під нею зблідла і відступила на другий план далеко менш ефектна, далеко не така романтична дійсна історія» [5, с. 244].

Франко слушно дорікав тим дослідникам, які під час вивчення легенд не ставили перед собою найважливішого питання: наскільки аналізовані твори «дійсна історія, а наскільки легенда» [16, т. 37, с. 144]. «Брати на віру» інформацію із легенд, на думку Франка, означає далеко відбігти від істини, втратити будь-яке раціональне зерно досліду. Приміром, досить критично відгукнувся львівський учений про дослідження Г. Бараца «Повести и сказания древнерусской письменности, имеющее отношение к евреям и еврейству», який легендовий матеріал сприймав як беззаперечні історичні свідчення і не мав жодного сумніву у його правдивості. Така безкритичність у використанні джерел, особливо з поля усної словесності, не імпонувала Франкові, викликала цілком зрозумілий спротив, що знаходив завершений вербальний вираз у дошкульних рецензіях, статтях, принагідних висловлюваннях тощо.

Франко спостеріг, що нерідко цілий комплекс легенд з історичною підосною формується довкола однієї визначної постаті, яка мала значний вплив на суспільство. Одним із центральних персонажів досить розлогого циклу легенд був гуцульський герой Лук'ян Кобилиця. Коментуючи уснословесну тра-

² Цікаві спостереження щодо сутності вигадки у легендах висловив вже згадуваний К. Чистов. Учений зазначив, що у зразках жанру «вона [вигадка. — С. П.] не естетична за своєю природою і розвивається не відносно довільно, як у казці, а завжди прямо пов'язана з певним колом і рівнем історичних, космогонічних, релігійних чи якихось інших уявлень» [18, с. 44].

дицію про цього уродження Буковини, дослідник зазначав: «...Сам гуцульський народ звеличав його пам'ять у піснях і не забув його імені й досі, нав'язуючи до нього різні легенди...» [16, т. 47, с. 249]. Низкою народних легенд та оповідань Франко покориствовався під час написання розвідки «Лук'ян Кобилиця. Епізод з історії Гуцульщини в першій половині XIX в.».

Легенди, що стали невід'ємним елементом народної оповідної традиції, нерідко виходили із книжних джерел. З цього приводу І. Франко писав, що ближчий огляд багатьох творів підтверджував: «...Легенди виявлялися звичайно переробками інших, часто втрачених, високохудожніх або взагалі в історії літератури цінних творів, які постали далеко, мандрували з краю до краю, від народу до народу» [16, т. 29, с. 281]. Як добрий знавець давньої літератури І. Франко спрямовував дослідницьку увагу на з'ясування отої книжної основи для багатьох зразків уснословесних легенд, водночас висвітлював, наскільки і як саме трансформувалися у народній свідомості їх популярні сюжети, що саме інспірувало перекроювання первісної форми відомих творів. Розгортання цього питання не випадкове, адже І. Франко вже у дефініції жанру заклав алгоритм власних дослідницьких інтенцій у царині студіювання народних легенд. Він вважав, що легенди «...усі без винятку, виплоди не нашого національного ґрунту, а переняті нашим людом з літератури християнської, біблійної, легендової [йдеться про так звану книжну легенду. — С. П.] та єретицько-апокрифічні, хоча досить часто являються в переробках, доконею на нашім національнім ґрунті під різномірними впливами культурно-історичними» [17, с. 1]. Дослідник у декларативних заувагах та розгорнутих аналітичних студіях цілеспрямовано налаштував своїх колег на досягнення того багатого культурного пласту, з якого викристалізувався один із найпопулярніших жанрів фольклорної прози.

Водночас Франко неодноразово говорив про виразний відбиток національного духу, його присутність навіть у тих жанрах, ареал поширення яких має загальноєвропейський чи загальносвітовий вимір. Відтак, він абсолютно погоджувався із міркуваннями Гедоза, який у рецензії на французький переклад збірки болгарських легенд, що його здійснила Лідія Шишманова (дочка М. Драгоманова),

підкреслив неабияке значення цієї колекції для пізнання «народної болгарської психології» [15, с. 59]. З'ясування міри і способу національного опрацювання більшості мандрівних легендових мотивів належало до пріоритетних завдань фольклористичної програми І. Франка.

Відкривши питання про книжні джерела народних легенд, Франко з властивою йому проникливістю і глибиною осягнення проблеми вказував на найпопулярніші збірники, з яких в різні часи і з різною інтенсивністю черпали «свіжі» сюжети. До числа особливо продуктивних джерел учений аргументовано відносив книги, титуловані «*Legenda aurea*» (інша назва «*Historia Lombardica*», як коментує Франко, «задня короткої хроніки лангобардів, доданої до життя папи Пелагія» [16, т. 33, с. 287]), та чотиритомник «*Speculum Sanctorum*». Зазначені «середньовічні компіляції» Франко розглядав як твори, «важність пізнання яких» не викликає жодного сумніву, особливо для тих науковців, які займаються «студіюванням наших писаних і усних легенд» [16, т. 33, с. 286]. «Золота легенда», що її скомпонував Яків з Вараццо, первісно поширювалася у рукописних списках, а згодом, після винайдення книгодрукування, десятки разів перевидавалася різними мовами. Незважаючи на те, що з'являлося чимало критичних відгуків про літературну (і не тільки) вартість матеріалів із «Золотої легенди» (Франко згадував про зауваги Цеклера та Грессе), все ж, визнавав український дослідник, вплив її на народну свідомість ніколи не переривався і продукував щоразу нові рефлексії, які «розросталися щоразу більше в напрямі фантастичності» [16, т. 33, с. 287]. Українським аналогом широкозваної «*Legenda aurea*» було так зване «Народовіщаніє». Цей твір, який Франко назвав «великим катехизмом, у якому кожна теза доводиться чи ілюструється кількома легендами, чи побожними повістями, що черпалися з найрізніших джерел, світських і духовних, східних і західних» [14, с. 364], мав присутній вплив на народну епічну традицію і став основою не одної легенди.

Франко зробив значний внесок у дослідження апокрифічних легенд. Він не тільки зібрав, упорядкував і видав фундаментальний компендіум «Апокрифи і легенди з українських рукописів», а й запропонував низку фахових теоретичних коментарів про генезу апокрифів, про ареал їх поширення, про тематичний

діапазон. Приміром, мовлячи про тематику цієї групи легенд, учений зазначав, що в них «розповідається про те, як жили Адам із Євою після того, як їх вигнали із раю, як вони повмирали, як сатана спокушував жінку Ноя під час потопу, як він у вигляді миші дістався до ковчега Ноя і хотів його прогризти, але кіт його задушив, як Авраам жив у свого батька і дійшов до думки про те, що є один Бог; про молодість і про батьків Мелхиседека, про Мойсея і єгипетських мудреців тощо. Особливо численними є оповідання про Соломона і про його мудрі суди, про дику людину Кітовраса, що був обдарований чудесною мудрістю, далі про батьків Христа, про молодість Христа, про його муку і мандрівку до пекла, про молодість і смерть Богоматері, про життя і смерть апостолів» [16, т. 30, с. 243]. Ця розлога цитата не вичерпує усіх тематичних рубрик, що їх на основі ретельного вивчення численних рукописних пам'яток, а власне збережених у цих манускриптах апокрифічних текстів, виокремлював дослідник. Загалом, Франко через есенціональне висвітлення сюжетних колізій легендарної апокрифічної лектури наших предків запропонував концентрований виклад того, що І. Денисюк називав «світоглядом жанру» [8, с. 18].

Під час аналізу апокрифічних легенд про Соломона (так званого Соломоніського циклу) Франко покликався на дослід авторитетного фольклориста О. Веселовського, який у праці «Славянские сказания о Соломоне и Китоврасе и западные легенды о Морлифе и Мерлине» висвітлював, як ця група первісно книжних апокрифів «переходит в народ и народнеет» [1, с. VI]. Механізми такого переходу, особливості трансформації книжних текстів відповідно до уподобань і вимог фольклорної традиції ставали важливим елементом дослідницьких пошуків Франка. Учений подекуди на основі порівняльного вивчення першотвору і його пізнішої «народної редакції» спостерігав типові зміни у «витлумаченні» певних подій, ситуацій, образів. Нерідко під час подібних зіставлень випрозорювалося первісне затемнене значення, як висловився О. Веселовський, «далеко отреченого подленника» [1, с. VI].

«...Народ наш дуже багато переймав апокрифічних переказів і обснував їх своєю фантазією, передає їх і досі з уст до уст...» [16, т. 27, с. 17], — констатував Франко. Відтак, одне із «безмірно важних» питань, яке цікавило ученого, полягало у

з'ясуванні причин неабиякого успіху апокрифів і апокрифічних легенд. У пошукові відповіді на окреслене питання учений дійшов до вельми переконливих результатів, виказавши низку чинників, що стимулювали розпросторення апокрифічних чудесних оповідань. «Задля свого фантастичного, а нерідко й високопоетичного змісту вони ширилися дуже сильно» [16, т. 27, с. 16], — міркував дослідник, підкреслюючи привабливу формально-змістову гармонію легендарних творів популярної тематичної групи.

Легенди успішно влітали у релігійну лектуру. Причини цього явища для Франка видавалися очевидними, адже з допомогою «приперчених» фантастичним елементом оповідей можна було легко зацікавити велику аудиторію і в завуальованій формі «легкого читива» ширити відповідну доктрину.

Львівський дослідник нерідко виступав «біографом» окремих легенд, з'ясував їх «життєвий шлях» від зародження до сучасного стану побутування. Аналогічні «біографії» окремих творів, чи, властиво, певних мотивів, які отримували різне жанрове вираження, пропонували Франкові попередники. Зокрема, досить успішно у контексті вирішення цієї проблеми упорядник корпусу «Апокрифів і легенд з українських рукописів» використав збітки О. Веселовського.

Франко був добре обізнаний із сюжетами народних легенд, неодноразово використовував їх як ілюстративний матеріал для пояснення певних народних вірувань, виказуючи таким чином можливе джерело, на основі якого вони сформувалися і розвинулися. Наприклад, аби з'ясувати, звідки з'явилася в українських селян неписана заборона їсти жидівську паску, дослідник наводить поширену серед народу легенду про те, що жиди у свою паску обов'язково додають краплини крові християнських дітей [15, т. 54, с. 416]. Відтак, цілком зрозумілою у цьому контексті є живучість згаданого вірування.

Яскравим прикладом того, як ретельно ставився Франко до з'ясування першоджерела поширеного легендарного сюжету, є розвідка «Вій, Шолудивий Буняка і Юда Іскаріотський». Учений спершу дав лаконічний виклад найпопулярніших праць з цього питання (йдеться про розвідки М. Сумцова, В. Милорадовича та П. Кузьмичевського), де зазначив, що жоден із попередників не зміг про походження легенди «сказати нічого певного» [15,

т. 54, с. 690]. Франкові, на відміну від колеґ-фольклористів, вдалося натрапити на цілком певний слід і вказати на оту пошукувану точку відліку — старохристиянську версію «людової легенди про Іюду Іскаріотського», що походить приблизно з «кінця першого віку нашої ери».

Пізнаючи механізми творення нових зразків легенд, зокрема розлогої групи топонімічних, Франкові вдалося сконстатувати певну закономірність у їх компонуванні. Дослідник зазначав, що «... дуже загальним і знаним у фольклорі всіх країв і народів явищем є пояснення назви оповіданням, ex post доробленим до якоїсь історичної фігури» [15, т. 54, с. 691]. Водночас він наголосив, наскільки сильним є жанровий тиск на матеріал. Під цим тиском нерідко докорінно змінюється первісне смислове наповнення твору, ґрунтовно трансформується відповідно до потреб жанру. Виразний перетворювальний процес Франко спостеріг у розвитку легенди про зрадника Юду. Учений висноував: «... Легендова традиція вже й тут попрацювала сильно, щоб з колишнього апостола і вибранця Ісусового зробити страховище, якнайменше подібне до чоловіка» [15, т. 54, с. 693].

За спостереженнями І. Франка, у побутуванні кожного фольклорного жанру можна спостерігати періоди «згасання» та стрімкого розвитку. Передумови для утвердження зазначених тенденцій можуть бути різні. Франко, зокрема, зауважив хвилеподібну траєкторію розвитку фольклорної легенди і виокремлював такі часові відтинки в історії духового розвитку етносу, коли з особливим натхненням народний геній продукував все нові та нові «саги про чудеса». У першій половині XVII ст., як аргументовано доводив учений, сформувалися надзвичайно сприятливі обставини для розгортання легендового нарративу. Саме у вказаний період «якимось містичним духом повіяло по Україні...: віра в чудеса ніколи не була ще така жива» [16, т. 40, с. 291]. Цю віру, цей «містичний дух» було прибрано у словесні шати легенд, які надзвичайно стрімко поширювалися, заливали увесь простір народної оповідної літератури і стимулювали появу нових зразків з не менш яскравим ферментом фантастичного. Досить виразно і живо особливості тогочасної «чудесної літератури» передано у «власноручних записках» Петра Могили, який, за висновком Франка, «був великим аматором збирання місцевих саг про чудеса» [16, т. 40,

с. 292]. З-поміж цих фіксацій Франко виокремив низку найяскравіших сюжетів легендового типу: чудесне перенесення церкви і покарання татарина, що мав намір осквернити святиню; раптова недуга чоловіка, який хотів поглумитися над останками святих, і його негайне одужання після щирого покаяння; неймовірне поряткування корабля під час страшної бурі³; знищення урожаю на монастирських нивах, як відплата за втрату спочуття до бідних; цілюща сила чудотворних ікон та ін. [16, т. 40, с. 292—294]. Промовистим моментом у фіксаціях П. Могили, на які звернув увагу Франко, було те, що записувач неодноразово вказував, від кого і де почув той чи інший твір, засвідчуючи популярність легенд та широкий ареал їх побутування.

Добре знані сюжети легенд нерідко переходили в інші, досконаліші з естетичного погляду жанроформи. Приміром, Франко, підтримуючи висловлене спостереження, зазначав, що ці «оповідання про чудеса», «важні з літературного погляду... перейшли в пісні або загалом у інші літературні форми» [16, т. 40, с. 294]. Як наочну ілюстрацію міркування дослідник використав текст колядки про Святу Софію в Києві, що виріс на основі легенди аналогічного змісту. Франко згадував про розповсюджений у всій Європі легендовий мотив, де йшлося про «скупого, що відправив Бога, і щедрого, що його прийняв» [15, с. 56], водночас дослідник додав, що популярність легенди зумовила її розширення в інших жанроформах — лірицька пісня, колядка та ін.

Франко вказував, що можливі випадки, коли у процесі тривалого побутування легенди раціоналізуються, тобто втрачають первісний фантастичний ореол. Як приклад втрати чудесного начала дослідник навів польську легенду про жорстокого зрадника пана Пшінку, який заради особистої вигоди запрошує у рідний край ворогів, позначивши їм гілками безпечний брід через річку, аби ті вночі могли несподівано вдертися у табір поляків, однак на допомогу приходять чудесні сили, з неба спускаються ангели і переставляють позначки зрадника у найбільші вирви — безпечні вороги гинуть у водній стихії. Так виглядав первісний варіант твору, що мав виразні

³ Згадуючи про популярну легенду, в якій ідеться про чудесний рятунок судна під час бурі, Франко погодився зі здогадом М. Сумцова про можливий вплив цього твору на формування думи про бурю на Чорному морі.

ознаки легенди з несподіваним чудесним поворотом у кульмінаційний момент. З часом образи було «раціоналізовано»: рятівників-ангелів змінено на звичайних рибалок, які, зауваживши підступи зрадника, зламали ворожий замір.

У процесі становлення та розвитку легенди, як переконував Франко, виробили оригінальний стилістичний крій, який дослідник номінував як «легендовий стиль».

У дописі «До збирачів етнографічних матеріалів» Франко рекомендував звернути «особливу увагу» на місцеві перекази (про гори, ріки, могили, скелі, часті села, кути, гаї, урочища і т. ін.), «яких дотепер у нас майже не записувано» [16, т. 35, с. 413]. Наголошуючи на недослідженості переказів, дослідник відзначав їх неабиякий культурно-історичний потенціал, що випрозорюється при вмілому оціночному підході.

Щоправда, у Франковій системі жанрів фольклорної прози на сторінках першого тому Етнографічного збірника не зустрічаємо терміна переказ, що вельми активно використовується у сучасній фольклористиці, та, зрештою, і в пізнішій практиці самого дослідника. Пояснити цей факт можна одразу декількома чинниками. Передусім, саме Франко належить до першопрохідців у складній проблемі диференціації народної оповідної прози, а відтак він не міг одразу повною мірою збагнути і науково аргументувати усі тонкості розподілу близьких за суттю жанрових утворень. Те, що навіть з погляду сучасного уснословеснознавства, вибудованого на досвіді багатьох поколінь фольклористів, перекази не завжди отримують належний фаховий коментар є «пом'якшувальною обставиною» для Франка, який лише починав рух на тому довгому шляху. До того ж, аби безпомилково говорити про певну генологічну одиницю з погляду впізнаваних жанрових ознак, потрібно оперувати значною кількістю зразків, що представляють саме цей тип творів. На жаль, наприкінці XIX ст. було зроблено ще дуже мало для кількісно презентативного видання народних переказів. Зі значними труднощами стикалися і пізніші науковці. Наприклад, М. Возняк, який 1944 р. завершив роботу над упорядкуванням збірника «Українські перекази», так ділився своїм прикритим досвідом: «Багато марудної роботи забрав другий відділ⁴ — пе-

рекази з уст народу. Українська наука досіль не може виказатися ні систематичним збірником українських переказів, ні спробою обняти цілість їх у більшій чи меншій науковій праці» [2, с. 109]. Зауважимо, ці міркування М. Возняк висловив 50 років після публікації Франкового жанрознавчого «статуту» на сторінках першого тому «Етнографічного збірника» НТШ. Варто також згадати, що у пізніших студіях Франко почав активно використовувати жанрознавчу переказ, вкладаючи у це поняття зміст, дуже близький до сучасного.

Франкове зацікавлення переказами, а конкретніше історичними переказами, відзначив В. Сокіл. Автор монографії «Українські історико-героїчні перекази» підкреслив значну увагу Франка до зазначеного пласту народного оповідного репертуару. Франко з однаковим успіхом аналізував зразки, що були зафіксовані ще у літописних пам'ятках («Найстарші традиції Київської землі», «Смерть Олега і староісландська сага про фатального коня») та «свіжі» матеріали, котрі записав сам, або ж його колеги-фольклористи. Перекази про Києворуську добу, татаро-монгольські, турецько-тартарські набіги та опришківство найчастіше потрапляли у поле дослідницької уваги ученого. «...Відгуки сеї старої доби, які досі полишилися в устах українсько-руського народу..., — писав Франко, маючи на увазі передусім відгуки, закріплені у формі легенд та переказів, — ще більше стверджують думку про безперервність культурно-історичного розвитку українсько-руського народу на тім самім ґрунті, на котрім перед 1000 роками витворився перший центр цивілізації, політичного з'єднання і національної самосвідомості всього руського племені» [16, т. 31, с. 343]. Окремими уснословесними зразками Франко представив тему «татарські напади на Підгір'є» у третьому томі журналу «Житє і слово», накресливши вельми перспективний напрям для дослідників народних переказів.

Народна оповідна традиція про одну із трагічних сторінок історії нашого краю настільки захопила І. Франка, що він, беручи за основу народні перекази, створив високоякісне художнє полотно «Захар Беркут». Не викликає жодного сумніву, що, окрім офіційних історичних даних, письменник взорувався на поетично і емоційно наснажені епічні усносло-

тописи, Києво-Печерський патерик та інші літературні пам'ятки).

⁴ Перший відділ Вознякового збірника складала перекази, «вийняті з літературних пам'яток» (йшлося про лі-

весні твори, які крізь віки пронесли спомин про героїчну боротьбу предків за незалежність рідної землі. Беззаперечним є й той факт, що у переказах, як слушно зазначив В. Сокіл, «реальність історії, побуту піддається переробці за допомогою таких принципів епічної естетики, як ідеалізація, гіперболізація, умовність, ситуативність» [12, с. 38].

Новим словом у фольклористиці свого часу стала Франкова розвідка «*Bel parler gentile*». Зрештою, це дослідження досі не втратило наукової новизни і належить до найґрунтовніших (не за обсягом, а за суттю) напрацювань у галузі дослідження усних народних оповідань. Під час розгляду жанру у його актуалізаційному контексті, себто в атмосфері живої народної конверсації, І. Франкові вдалося вельми переконливо окреслити основні риси оповідання як самостійної генологічної одиниці. Учений підкреслював, що досліджуваний тип уснословесних творів «звичайно має фактичну основу», передає «живий, реальний ґрунт відомих фактів і відносин» [16, т. 37, с. 9]. Відтак, як дієвий критерій виокремлення та ідентифікації оповідання із репертуару неказкової фольклорної прози дослідник використовував принцип достовірності. Вивівши на перший план значний ступінь правдивості інформації, закріпленої у народних оповіданнях, Франко відзначив, що «їх теми все беруться з дійсного життя, мають героями дійсних, по ім'ю знайомих, іноді живих ще людей...» [16, т. 37, с. 11].

Народну оповідну прозу Франко розглядав водночас і як важливе інформативне джерело для розуміння резонансних суспільних явищ. Свою гадку дослідник підтверджував численними прикладами покликання на записи оповідань чи переказів під час докладного вивчення певного питання. Приміром, народну думку про так звану «ходачкову шляхту» Франко вивчав саме за цими жанрами. Унікальна суспільна верства «шляхти ходачкової», про яку наприкінці ХІХ ст., як аргументовано твердив Франко, не було «спеціальних вислідів історичних» [16, т. 26, с. 180], заслуговувала на наукову увагу, відтак дослідник, аби заповнити очевидну «інформаційну люку», починає студії на цім цілиннім полі з «невеличкого збірника оповідань народних». Аби підкреслити реальний стан речей і довести, що назва «ходачкова шляхта» належить до невідокремленої нічим титулятури і збереглася лише як спомин

про давні часи, Франко наводить популярне оповідання про «бабу-шляхтичку Бачинську», яка, зійшовши на жєбри, не «попустила», аби хтось смів у звертанні до неї, обідраної лахмітницї, пропустити звичне шляхтянське «мосць панї». Підкреслюючи народне висміювання «старошляхоцького пункту гонору», дослідник також наводить власний запис оповідання із Ясениці Сільної про зустріч шляхтича з хлопом у «Кременистім вивозі», що зрештою завершилася принизливим побиттям гонористого «пана». Народне оповідання Франко використовує і для пояснення етимології епітета «ходачкова», що ним звично наділяли збіднілих безмаєткових шляхтичів. Отож, народний бесідник-гуморист з цього приводу оповідав: «шльихту прозвали: шльихта ходачкова, що ніби свої власні ходаки ззіла» [16, т. 26, с. 185]. Такий оригінальний спосіб висвітлення проблеми промовисто засвідчив наскільки високо підносив учений евристичний потенціал зразків неказкового епічного репертуару українців. Життєвий досвід багатьох поколінь, відлитий у нерідко високохудожні форми легенд, переказів чи оповідань, учений свідомо клав у підвалини етнографічно-історичних студій, бо усвідомлював об'єктивність багатьох суджень, висловлених з позиції загалу.

Як окремих різновид Франко розглядав оповідання «про історичні особи і події» [16, т. 34, с. 413]. Зазначена група творів особливо цінна для пізнання історії краю, бо є, по суті, словесними рефлексіями безпосередніх учасників у багатьох моментах знакових подій минулого. Дослідник визначив найтипівіші тематичні рубрики, на які варто орієнтуватися записувачам. Передусім це оповідання «про духовних, учителів (давніших), далі про панів, урядників, послів, міністрів, князів і ін., ... про чумаків, опришків (Довбуш), голод, холеру і інші пошесті, неврожаї, бунти («ліси і пасовиська»), страйки і інші такі події» [16, т. 34, с. 413—414]. Широко закреслюючи тематичне поле оповідань, учений засвідчив добре знання основного репертуару народної епічної традиції, ґрунтовні знання у сфері усного оповідного слова.

І. Франко вважав великим недоліком тривалу не увагу дослідників до жанру народних оповідань, який, окрім інших важливих функціональних потенцій, повною мірою відображає специфіку живого народного мовлення. Через народні оповідання,

слушно підкреслював учений, можна пізнати «духове й моральне обличчя» їх творців «в можливо повній і автентичній формі» [16, т. 37, с. 10]. Вказуючи на значний потенціал, неабияку цінність фольклорних оповідань для науки, І. Франко називав їх «зернами культурної історії та народної психології» [16, т. 37, с. 10], важливим джерелом «характеристики живих людей, їх пригод і настроїв, їх світогляду й етики» [16, т. 37, с. 9]. Учений для певної зручності і прозорості розуміння (особливо зважаючи на високий рівень теоретичної «виробленості») на позначення жанру використовував запозичене із літературознавчої термінології генологічне визначення «народні новели та романи». Дослідник жодним чином не мав на меті вдаватися до підміни понять, навпаки, він усвідомлював ту значну умовність ідентичної номінації неспівмірних явищ, що презентують різні типи словесності. Однак, застосовуючи теоретичний ресурс літературознавства, учений намагався компенсувати відсутній у фольклористиці кінця ХІХ ст. належний рівень теоретичних напрацювань, розширити поле знань у сфері вивчення генологічної системи фольклору.

Оскільки цілісне осягнення природи жанру передбачає також врахування формального аспекту, Франко з належною увагою ставився до вивчення архітекτονіки кожного твору. На основі здійснених спостережень дослідник вивів певні правила, закони, тенденції конструювання фольклорних генологічних одиниць. Зважаючи на традиційність як основну характеристичну ознаку усної словесності, дослідник обрав продуктивний напрям досліджень, спрямований на пізнання таємниць моделювання жанрових типів. Отож, говорячи про композиційні особливості народних оповідань, І. Франко відзначив надзвичайну сконцентрованість, лаконічність та інформаційну насиченість експозиції, яка «в двох-трьох коротеньких реченнях малює ситуацію і дає все, що потрібно для кінцевої розв'язки» [16, т. 37, с. 18]. Учений вказував на часту присутність у народних оповіданнях «драматичного загострення, т. зв. *pointe*», що концентрує у собі усю суть мовленого. Однак, як слушно спостеріг І. Франко, є і такі твори, в яких пуант відсутній. У таких зразках цінна не пікантність події, її кульмінаційне загострення, а сама ситуація, форма її вислову, оте «*bel parler gentile*», або ж, як каже народ, «дотепне крепке слово».

Вельми показово, що Франко, який зумів глибоко пізнати «дух жанру», чимало уваги зосередив на постаті народного оповідача, адже кожен бесідник, на переконання дослідника, вносить у твір свій «індивідуальний колорит», виявляє в ньому «свідомий артизм», «дуже тонко розвинутий артистичний інстинкт» [16, т. 37, с. 11].

Як письменник, чутливий до всього нового, І. Франко належно поцінював «нестерту естетику» народного слова. Тому не випадково дослідника зацікавили стилістичні особливості фольклорних жанрів. У народних оповіданнях він виокремлював оригінальний автобіографічний стиль, в яких оповідач дає короткий виклад найважливіших, знакових подій свого життя. Під час окреслення основних принципів викладу матеріалу в оповідному репертуарі учений на перший план виносив такі ознаки: «скупість слів», «схопування самих есенціальних рис факту чи промови» тощо.

У монографії «Усні народні оповідання. Питання поетики» С. Мишанич на основі аналізу статті «*Bel parler gentile*» цілком логічно зазначив: «Проблема народного оповідання як специфічна проблема української народної творчості була поставлена І. Франком» [11, с. 4]. Взнявши за точку відліку Франкову працю 1906 р., С. Мишанич серйозно розвинув контурно накреслені ідеї дослідника, помножив їх на здобутки пізніших фольклористів, які представляли інколи кардинально відмінні тенденції трактування жанру — «від штучного розширення значення терміна «оповідання» до його максимального звуження, аж до заперечення творчих можливостей самого явища...» [11, с. 4]. Автор монографії про усні народні оповідання підтримав аргументи Франка і, уміло балансуючи між двома крайніми полюсами інтерпретаційного поля генологічної одиниці, став на позицію об'єктивної оцінки явища, органічно вписав його у систему жанрів фольклорної прози, зокрема порівняв оповідання із казкою, легендою та переказом. Властиво, С. Мишанич відзначив вагомий здобутки Франка у царині осмислення народної оповідної традиції та наголосив: «Обґрунтована вченим теза про усні оповідання як про сферу першочергових зацікавлень фольклористики виходить далеко за межі часткових питань і становить виняткову цінність для теорії народної творчості, особливо для дослідника генологічних витоків неказкової прози» [11, с. 5].

Франко запропонував досить оригінальний підхід для зрозуміння тенденцій формування і розвитку народної оповідної традиції. Він здійснив неочікуваний порівняльний аналіз найновіших записів бойківських народних оповідань (користувався головню якісними записами М. Зубрицького) і середньовічних італійських новел. Компаративне вивчення на перший погляд цілком неспівмірних явищ виокремило певні закономірності закріплення живого слова в стійкі художньо відрегульовані форми. На основі такого аналізу Франко дійшов висновку, що «вироблення літературних стилів і форм так само, як і вироблення змісту літературних творів не було нічим нагим, самосівним, але являлося наслідком довговікової культурної праці многих поколінь і різних народів» [16, т. 37, с. 19].

Наголошуючи на важливості і доцільності розпочатих студій, Франко кваліфіковано виказував можливі позитивні наслідки систематичного вивчення народних оповідань, а для переконливості власних тверджень подекуди унаочнював перспективу уважного розбору зразків жанру.

Незважаючи на те, що здобутки І. Франка у сфері студіювання неказкової фольклорної прози є досить вагомими, а подекуди й визначальними для дальшого розвитку українського уснословеснознавства, маємо не надто багато спеціальних досліджень, які б всеохопно презентували увесь потенціал цієї складової наукових пошуків ученого. Серед небагатьох цілеспрямованих звернень до окресленої проблеми помітною є стаття В. Сокола «Фольклорна проза у науковому доробку Івана Франка», в якій дослідник передусім аргументовано спростував поспішне твердження О. Дея про начебто незначну увагу автора «Студій над українськими народними піснями» до народної прози. В. Сокол ствердив, що концептуальні принципи диференціації прозових жанрів фольклору Франко сформулював, повною мірою враховуючи досвід попередників, особливо ж М. Драгоманова, який у передмові до видання «Малорусские народные предания и рассказы» (К., 1876) запропонував розширений поділ уснословесних творів за змістом.

Мовлячи про І. Франка як про дослідника неказкової фольклорної прози, Р. Кирчів слушно зазначив: «Він звернув увагу на цікаві аспекти їх [легенди, перекази, оповідання. — С. П.] сюжетотворен-

ня, поєднаність у них мандрівних елементів, запозичень із власними, національними, на особливості їх творення, побутування, роль носіїв-оповідачів тощо» [10, с. 894]. Автор статті «Фольклористика в науковій діяльності Івана Франка (теоретико-методологічні аспекти)» аргументовано ствердив, що Франкове «бачення морфології і специфіки народної прози утвердилося в українській фольклористиці» [10, с. 895].

Посутній внесок І. Франка у дослідження народної прозової епіки, передусім міфологічних легенд, відзначав В. Давидюк. Зокрема, автор монографії «Українська міфологічна легенда» відносив Франка до когорти тих небагатьох фольклористів, які «своїм доробком створили добрі передумови для теоретичного осмислення народної міфології» [6, с. 6].

У контексті осягнення проблеми «Франко — дослідник неказкової фольклорної прози» варто згадати розвідку М. Качмар «Українська етіологічна легенда на сторінках часопису «Житє і слово»» [9], в якій з належною увагою відзначено Франкову зорієнтованість на якісний розбір окремого різновиду легенд. Зокрема, авторка зупинилася на аналізі семи етіологічних легенд («Відки взялися пчолы», «О створеню смереки, вовка і вільхи», «О потопі і однорозі», «Відки взялися воші і блохи», «Спірка Бога з чортом при творенню світа», «Чому каня просить дощу», «Ще де що про Христові муки»), що їх І. Франко із власних записів опублікував у часописі «Житє і слово». Додамо, що такі систематичні публікації «легендового» матеріалу треба розглядати і як звичайну спробу увести у науковий обіг якомога ширший контингент зразків, і як свідчення фольклористичної програми ученого, спрямованої на повноцінне представлення народного слова у всіх його жанроформах на сторінках кваліфікованого наукового видання.

Узагальнений аналіз міркувань І. Франка у сфері дослідження неказкової фольклорної прози переконливо засвідчує, наскільки глибоко ученому вдалося збагнути таємниці конструювання основного масиву оповідного репертуару українців. Концептуальні зауваги дослідника щодо принципів розмежування легенд, переказів та оповідань щодо їх тематичного діапазону, щодо джерел поповнення текстового фонду, щодо художньо-виражальних особливостей досліджуваних жанрів досі не втратили актуальності і

є певною мірою основоположними для кожного наступного покоління уснословеснознавців.

1. Веселовский А. Славянские сказания о Соломоне и Китоврасе и западные легенды о Морольфе и Мерлине / А. Веселовский. — СПб., 1872. — 380 с.
2. Возняк М. Слівце про низку переказів / М. Возняк // Українські перекази / зібрав М. Возняк. — Краків ; Львів, 1944. — С. 109.
3. Гнатюк В. Переднє слово / зібрав В. Гнатюк // Галицько-руські народні легенди. Етнографічний збірник. — Львів, 1902. — Т. XII. — С. IX—XI.
4. Грушевський М. Історія української літератури : у 6 т., 9 кн. / М. Грушевський. — К. : Либідь, 1993. — Т. IV. — Кн. 1. — 392 с.
5. Грушевський М. Одна з легенд Хмельниччини. Хмельницький і Линчаївці / М. Грушевський // Грушевський М. Твори: у 50 т. — Львів : Світ, 2002. — Т. 9. Серія: Історичні студії та розвідки (1917—1923). — 2009. — С. 244—247.
6. Давидюк В. Українська міфологічна легенда / В. Давидюк. — Львів : Світ, 1992. — 176 с.
7. Дей О. Легенди та перекази / О. Дей // Легенди та перекази. — К. : Наукова думка, 1985. — С. 7—36.
8. Денисюк І. Національна специфіка українського фольклору / Денисюк І. // Літературознавчі та фольклористичні праці: у 3 т., 4 кн. — Львів, 2005. — Т. 3 : Фольклористичні праці. — С. 15—43.
9. Качмар М. Українська етіологічна легенда на сторінках часопису «Житє і слово» / М. Качмар // Українське літературознавство. — Львів, 2010. — С. 218—226.
10. Кирчів Р. Фольклористика в науковій діяльності Івана Франка (теоретико-методологічні аспекти) / Р. Кирчів // Іван Франко: Дух, наука, думка, воля : матеріали Міжнародного наукового конгресу, присвяченого 150-річчю від дня народження Івана Франка. — Львів, 2008. — Т. I. — С. 881—898.
11. Мишанич С. Усні народні оповідання. Питання поезики / С. Мишанич. — К. : Наукова думка, 1986. — 328 с.
12. Сокіл В. Українські історико-героїчні перекази / В. Сокіл. — Львів, 2003. — 320 с.
13. Сокіл В. Фольклорна проза у науковому доробку Івана Франка / В. Сокіл // Іван Франко: Дух, наука, думка, воля : матеріали Міжнародного наукового конгресу, присвяченого 150-річчю від дня народження Івана Франка. — Львів, 2008. — Т. I. — С. 954—959.
14. Франко І. Додаткові томи до Зібрання творів у п'ятдесяти томах / Іван Франко ; редкол.: М. Жулинський (голова) та ін. — К. : Наукова думка, 2008. — Т. 53: Літературознавчі, фольклористичні, етнографічні та публіцистичні праці, 1876—1895. — 832 с.
15. Франко І. Додаткові томи до Зібрання творів у п'ятдесяти томах / Іван Франко ; редкол.: М.Г. Жулинський (голова) та ін. — К. : Наукова думка, 2006—2010. — Т. 54: Літературознавчі, фольклористичні, етнографічні та публіцистичні праці. 1896—1916 / ред. тому Є.К. Нахлік. — 2010. — 1216 с.
16. Франко І. Зібрання творів: у 50-ти т. / Іван Франко. — К. : Наукова думка, 1976—1986.
17. Франко І. Галицькі народні казки. В Берліні пов. Бродського із уст народа списав О. Роздольський / впорядкував і порівняв додав І. Франко // Етнографічний збірник. — Львів, 1895. — Т. I. — С. 1—3.
18. Чистов К. К вопросу о принципах классификации жанров устной народной прозы / Чистов К. // Фольклор. Текст. Традиция. — М., 2005. — С. 44—51.

Sviatoslav Pylypchuk

IVAN FRANKO AS A RESEARCHER IN NON-FAIRY FOLKLORISTIC PROSE

The article has presented a complex analytical study of I. Franko's achievements in scientific conceptualization of non-fairy folkloristic prose genres (as legends, fables and stories). Different aspects of scholar's research-works in the mentioned fields have been considered, as definitions, differentiations, origins, developmental tendencies and peculiarities of their occurrence, functional potentialities, means of artistic and expressive expressiveness, principles of recording and publication as well as receptions of those in the context of relative ethnological units. Especial attention has been paid to a number of Franko's productive ideas that came through, in particular, quite successful checks as for his fundamental principles used by modern folklorists in studies on folk narrative stock.

Keywords: folk non-fairy prose, legend, story, fable, differentiation, definition, apocryphal literature, magic element, historicism.

Святослав Пилипчук

ИВАН ФРАНКО — ИССЛЕДОВАТЕЛЬ НЕСКАЗОЧНОЙ ФОЛЬКЛОРНОЙ ПРОЗЫ

В статье представлен комплексный анализ достижений И. Франко в области научного объяснения жанров неказочной фольклорной прозы (легенды, предания и рассказы). Рассмотрены разные аспекты поисков исследователя в отмеченной области: дефиниция, дифференциация, происхождение, тенденции развития и особенности бытования, функциональные возможности, художественно-выразительный арсенал, принципы фиксации и публикации, восприятие в контексте родственных фольклорных генетических единиц. Отмечен ряд производительных идей ученого, в частности подчеркнута успешная апробация в исследованиях современных фольклористов основоположных положений И. Франко относительно изучения народного повествовательного репертуара.

Ключевые слова: неказочная фольклорная проза, легенда, рассказ, предание, дифференциация, дефиниция, апокрифическая литература, чудесный элемент.